

KÉPES BAGOLY KALAUZ

az Aggteleki-karszt és a Zempléni-hegység fajainak megismeréséhez

Kedves Természetbúvár Barátunk!

Kiadványunkkal első lépéseidet kívánjuk egyengetni, ha szeretnél többet is megtudni a természetről, mely az embertől függetlenül létező, ám az emberiségnek végtelenül kiszolgáltatott, megismételhetetlen, csodálatos érték.

Kívánunk mindenkinek sok szép, rácsodálkozással és felismeréssel megélt kirándulást hazánk e kicsiny, de értékes és izgalmas vidékén!

Méreték: Csupán seregély méretű.
H: 15-19 cm, SZF: 32-39 cm.

Megjelenés: Rövid farkú, lekerekített szárnyú, barna színű bagoly. Szemei sárgák, tekintete fehéres szemöldöksávja miatt „szigorú”.

Hang: Költőhelyén hallhatjuk ismétlődő füttyögő (5-10 éles, fojtott, emelkedő) hangját, mely leginkább a sűvöltő hangjára emlékeztet.

Fészkelés: Költésre a harkályok által vésett odúkat foglalja el. A hím nem elégszik meg csupán a költésre kiválasztott odúval, akár két másik odúja is lehet, amiben táplálékot tárol vagy búvóhelyül használja. A tojó egyedül végzi a költést, a hím táplálékot hord számára és később a fiókák részére is.

Táplálkozás: Ügyesen vadászik cinegékre, egyéb énekesmadár-fajokra és az erdőben élő kisemlősökre.

Előfordulás: Európa északi részsein a magashegyek kevert állományú fenyeiseiben él. Az utóbbi években hazánk északkeleti területein is megsaporodtak megfigyelései, sőt bizonyítani is sikerült költését.

Egyéb: Annak ellenére, hogy a sűrű fenyesek madara, mégis van remény a megpillantására. Erre akkor van a legnagyobb esély, ha költőhelyén halljuk ismétlődő füttyögő hangját. Ekkor rövid keresés után némi szerencsével megtalálhatjuk. Ha arrébb repül, azonnal észreveszik a közelben élő énekesmadarak és igen nagy lármát csapva követik mozgását.

Törpekuv

(*Glaucidium passerinum*)

Védett

Méreték: Kistermetű, zömök megjelenésű bagolyfaj.
H: 23-27,5 cm. SZF: 54-58 cm.

Megjelenés: Első ránézésre csak egy gombóc alakú testet láthatunk, hiszen ritkán egyenesedik fel. Feje kissé lapított formájú, tollazata foltozott, farka rövid.

Hang: Alkonyat után kezdi kitaró kuvikolását, leggyakoribb hangja az éles, panaszos „*kju-vitt*”, amelyet sűrűn ismétel. A magányos hírek különösen sokat szólnak. Ha nyest vagy macska zavarja nyugalmaikat, az öreg madarak „*kiff-kiff*” kiáltásokkal figyelmeztetik a fiókáikat.

Fészkelés: Nálunk a nyílt tájakon, mezők és kertek közelében álló épületek jelentik leggyakoribb költőhelyét. Ha szeretnénk megpillantani, elsőként az épületek kéményein, tetőszerkezetek gerincén kell keresnünk.

Fészkelőhelyét főként épületek rejtett zugában találhatjuk, csak elvétve fészkel kisebb kőbányák tágabb repedéseiben, vagy kiodvasodott öreg fák odúiban, löszfalak tág bejáratú üregeiben.

Táplálkozás: Sötétedés beállta után indul vadászatra. Táplálkozását tekintve főleg a mezei rágcscálók pusztításában szorgoskodik, de a hodályok és romos tanyák közelében verebeket és vakondokat is zsákmányol. Az első meleg esőket követően már tekintélyes mennyiségű gilisztát is fogyaszt, sőt, nyáron a nagyobb testű rovarokra is előszeretettel vadászik.

Előfordulás: Európa enyhébb éghajlatú tájain él, Magyarországon gyakori.

Egyéb: Sokszor nappal is aktív, gyakran látni, amikor „nyíltan” kiül villanypóznára, fák csúcsára.

Kuvik

(*Athene noctua*)

Fokozottan védett

Méreték: A legnagyobb termetű bagolyfaj.
H: 59-73 cm, SZF: 138-170 cm.

Megjelenés: Határozott tolfülei vannak, nagy szemei narancssárgák. Tollazata barnásszürkén foltozott, jól elrejtí azok elől, akik nappali nyugalmát zavarni akarják. Az erős lábain lévő karmok veszélyes fegyverek.

Hang: Már hideg januári alkonyokon hallhatjuk kéttagú „ú-hu” kiáltását, amelynek második tagja ereszkedő. Kiáltása bár halknak tűnik, több száz méterre is hallható. Ilyenkor fák csúcsára ül, ezzel biztosítva esélyt számunkra, hogy megpillanthassuk. Riasztó hangja vad, erős „kva” vakkantás, amit gyors egymásutánban 3-5-ször ismétel. A fiókák eleségkérő hangja rekedtes „csvíss”.

Fészkelés: Költőhelyéül leggyakrabban sziklafalat választ, ahol törmelékekkel feltöltődött párkányra rakja le fehér tojásait. Április végén már minden sikeresen kotló tojó a kikelt fiókákat óvja, miközben a hím táplálékkal látja el őket. Közel három hónapos korukban, még pelyhesen, a fiókák szétmászhatnak a sziklafalon, mely időszakban éjjelente hangos a költőhely a kéregető hangjuktól. A tojó ebben az időszakban is éberben őrökdi, és minden ragadozótól erélyesen védi fiókáit. A fiatalok szeptember elején önállósodnak, ekkor el is hagyják szüleiket.

Táplálkozás: Zsákmányul ejti a tőle kisebb állatokat, akár a baglyokat is. Még a sünt is ügyesen elfogja. Nagy, szürke köpeteinek fő jellemzője, hogy sok törött csontot tartalmaz, mivel képes a madárcsontokat összeroppantani.

Előfordulás: Annak ellenére, hogy elterjedési területe felöleli Európát, sehol sem mondható gyakorinak. Hazánkban évente felméri a költőpárok számát, melynek alapján bár erősödő állományt feltételeznek, de így is csupán 50 költőpár jelenléte bizonyított. Fokozottan védett.

Uhu
(*Bubo bubo*)
Fokozottan védett

H: testhossz
SZF: szárnyfesztávolság

Uráli bagoly
(*Strix uralensis*)
Fokozottan védett

Méreték: Nagytermetű bagoly.
H: 50-59 cm, SZF: 103-124 cm.

Megjelenés: Hosszú farkú, fekete szemű bagoly.
Tollazata világossárgás szürkésbarna, sötétbarna csíkokkal.

Hang: Még hó borítja az erdőket, amikor a hím – az éjjel elejtett rágcsálóval a karmai között – jellegzetes mély, héttagú huhogással már a párját hívja.

Fészkelés: A hegyvidéki lombos erdők lakója, ezért kevésbé közismert bagolyfaj. A tapasztalt párok már kora tavasszal fészkelőhelyet keresnek az öreg fák nagyobb odvaiban. Manapság az idős erdőségek hiányában sajnos kevés ilyen lehetőség kínálkozik, ezért kénytelen más ragadozómadarak gallyfészkeiben költetni. Mivel ez kevésbé rejtett költőhely, például az uhu és a szirti sas is zsákmányul ejtheti, így itt költési sikere is kisebb. Fiókáinak védelmében a fákra feljutó szőrme ragadozókat könnyörtelenül megtámadja.

Táplálkozás: Nappal is vadászik, különösen akkor, amikor fiókáik vannak. Főképpen erdei rágcsálókat zsákmányol, de elfogja a kisebb baglyokat, fekete harkályt, sőt a mókust is. Abban az időszakban, mikor röpképtelen fiókáik az erdő talaján tartózkodnak, az arra járó embert is megtámadja. Ekkor teljes erejével repül, majd rúgással támad. Ha ilyen helyzetben találjuk magunkat, azonnal hagyjuk el a környéket!

Előfordulás: Euráziában előforduló faj, mely hazánk területén éri el elterjedésének nyugati határát, Magyarországon csak az Északi-középhegység keleti részén van erős költőállománya, a párok számát itt 250 körül becsülik.

Egyéb: A hazai költőállomány védelme érdekében akkor tehetjük a legtöbbet, ha megfelelő méretű költőládákat helyezünk ki. A Zempléni-hegység erdeibe eddig több mint száz költőláda került ki, melyekben előszeretettel költöttek az uráli baglyok. Nappal nem rejtőzik el, mozdulatlansággal próbál észrevétlen maradni.

Méretük: Közepes termetű, zömök testalkatú madár.
H: 37-43 cm, SZF: 81-96 cm.

Megjelenés: Alapszíne a vörösesbarnától a szürkésbarnáig változik, egész tollazata foltokkal, vékony csíkokkal és hullámos sávokkal mintás. Tipikusan éjszakai életmódú, nagy sötét szemei ehhez alkalmazkodtak. Feje nagy, gömbölyded, fehér csíkokkal a fejtetőn. Tollfülei nincsenek.

Hang: Esti vadászata kezdetekor többször is hangosan kiáltozik. Főként a névadó, élesen nyávogó „*kju-vikk*” hangot. Nyár végi éjszakákon, amikor a fiókák vadászni tanulnak, igen hangos a család.

Fészkelés: Nappal öreg fák odvaiban pihen, költésre is ezeket használja. Gyakran a fekete harkály bükkfába vésett odúit foglalja el, de alkalmadtán ragadozómadarak fészkeiben is költ. Egyre több adat bizonyítja, hogy elhagyott épületek padlásán is szívesen tartózkodik.

Táplálkozás: Főként kisemlősökkel és madarakkal táplálkozik.

Előfordulás: Hegyvidéki és ártéri erdőkben a leggyakoribb, de kertvárosokban, falvakban is megtalálta életfeltételeit. Állománya nem veszélyeztetett.

Egyéb: Nappal nagyon óvatos. Ha nem tartózkodik odúban, fák törzséhez húzódva, vagy ágvillaiban próbál rejtve maradni a kíváncsi tekintetek elől. Ha valami mégis arra készteti, hogy helyét megváltoztassa, a lombos fák felső részén a sűrű levelek takarásába húzódik. Annak ellenére, hogy láttuk hova szállt, szinte lehetetlen újra felfedeznünk. Ekkor nagy segítségünkre lehetnek az énekesmadarak. A bagoly nyomába szegődnek és nagy zajt csapva zavarják, próbálják elűldözni saját területükről, hiszen a hazai bagolyfajaink közül ő zsákmányol leggyakrabban apró énekesmadarakat.

Macskabagoly

(*Strix aluco*)

Védett

Méretük: Közepes méretű bagolyfaj.
H: 33-39 cm, SZF: 80-95 cm.

Megjelenés: Két színváltozata is előfordulhat hazánkban. A világos példányuk hasoldala fehér, míg a másik típus melltollainak színe narancssárga. Tollfülük nincs, szemük sötét, arcfátyluk szív alakú. Tollazatuk finoman gyöngyözöttnek tűnik.

Hang: Fészkelőhelyük közelében sötétedés után hallhatjuk pergő rikoltásaitak vagy rekedt visításukat, amelyeket azonban csak veszély esetén adnak. Fiókáik eleségkérő hangja elnyújtott, horkolásszerű.

Táplálkozás: Főleg pocokfajokkal táplálkoznak, de képes a patkányt is zsákmányul ejteni.

Méreték: Közepes méretű, hosszú szárnyú bagoly. H: 31-37 cm, SZF: 86-98 cm.

Megjelenés: Sárgás rozsdabarna tollazatát sűrű, sötét hosszanti sávozás és finom keresztvonalak tarkítják. Narancsvörös szemei vannak. A figyelő, megriasztott madáron jól láthatók a hosszú tollfülek.

Hang: Tavaszi esteiken egytagú mély huhogással udvarolnak a hímek, repülés közben a szárnyaikat is össze-összecsapják. Fiókaik elnyújtott sípoló hangon kéregetnek eleséget.

Fészkelés: Élőhelyeül szántóföldeket szegélyező fasorokat, ligeterdőket és erdősávokat választ, a zárt erdőket kerüli. Főleg varjú- és szarkafészkekben költ, de a nyitott, mesterséges költőládákat is szívesen elfoglalja.

Táplálkozás: Legfontosabb tápláléka a mezei pocok, de más pocokfajokat, valamint egérféléket és madarakat (pl. házi veréb) is zsákmányol.

Előfordulás: Európa-szerte, így hazánkban is gyakori.

Egyéb: A hazai állományhoz télen északabbról érkező téli vendégek csatlakoznak, és kisebb-nagyobb alvócsapatokat alkotnak. Napközben örökzöld fafajokon vagy fűzfákon rejtőzködnek. Az ilyen csapatok gyakran lakott területeken belül találják meg a nyugodt pihenőhelyeiket, mivel itt nem élnek természetes ellenségeik. Ha felfedezük őket, közeledésünkre karcsúra húzzák össze magukat és árukladó szemeiket is becsukják, hogy észrevétlenek maradjanak. Ezt rejtőzködő póznak hívják. Ne zavarjuk őket!

Erdei fülesbagoly

(*Asio otus*)

Védett

Fészkelés: A magashegységeket és összefüggő erdőségeket kerüli, nyílt területeken él. Költőhelyük általában emberi település környékén található gazdasági épület, templomtorony, padlás, ritkábban parkok idős fáinak odvai.

Előfordulás: Skandinávia kivételével egész Európában előfordul, de sehol sem mondható gyakorinak.

Egyéb: Télen a hó alól is meghallják a pocokokat és látatlanul is képesek elejteni őket. A meleg, illetve mérsékelt klímát kedvelő faj, a tartós hideget és hóborítást nehezen viseli. Kemény telek idején sok madár legyengül, elpusztul. Gyakran gázolás is vesztüket okozza. A nagy pusztulást azokban az években pótolják, amikor sok a rágcsáló, mivel ilyenkor 2-3 alkalommal is költenek, költésenként akár 8-12 fiókát felnevelve. Az állomány védelme érdekében speciális költőládákat helyeznek ki épületek padlására, templomok tornyába. Fontos azonban, hogy a megtelepítési kísérletek során mindig kiemelt figyelemmel kell lenni az épületekben élő denevérállományokra, denevérek által lakott épületbe ugyanis nem szabad költőládát kihelyezni.

Gyöngybagoly

(*Tyto alba*)

Fokozottan védett

HOGYAN FOGJUNK HOZZÁ A BAGLYOK HATÁROZÁSÁHOZ?

Csőrük a nappali ragadozókéhoz hasonló, szájuk azonban jóval nagyobbra nyitható, így legtöbbször egészben nyelik le zsákmányukat. Gyomruk rak-tárként működik, őrlő-zúzó mozgásával felaprózza a táplálékot, összekeveri a mirigyes gyomor nedveivel, elkezdi a fehérjék bontását és kiválasztja az emésztetetlen részeket. Ez utóbbiak (szőrök, tollak, csontok és kitin) fajra jellemző méretű és alakú köpetté összeállva a szájnyíláson át rendszeresen ürülnek a külvilágba. A pihenőhelyeken fellelhető köpetekben található maradványok meghatározása fontos adatokkal szolgál a vadászterületek zsákmányállatairól és azok mennyiségi arányáról.

A baglyok között csak a füleskuvik vonuló. A többi faj a téli időszakban csapatban vagy magányosan, nagy területeket kóborolhat be. A kóborlást leggyakrabban a táplálékhiány idézi elő. Azokban az években, amikor a rágcsálók elszaporodnak (gradáció), több, kóborlási hajlammal bíró bagolyfaj is a gradációval érintett területeket választja költőhelyül. Ilyenkor költési hajlamuk is nagyobb, sőt, a fiókák száma is jelentősen megemelkedik a jó táplálékellátottság következtében.

Az Északi-középhegységben eddig kilenc bagolyfajt sikerült megfigyelni, a Föld legnagyobb bagolyfajától, az uhutól a legkisebb termetű törpekuvikig. A gatyáskuvik és a füleskuvik az Aggteleki-karszton és a Zempléni-hegységben csak nagyon kis valószínűséggel fordul elő. A kiadványban bemutatott hét faj számára a területen található zárt erdők, gyümölcsösök, rétek, mezőgazdasági és lakott területek kedvező költő- és táplálkozóhelyeket biztosítanak, így ezekkel itt kisebb-nagyobb eséllyel találkozhatunk.

A többnyire rejtett, éjszakai életmódnak köszönhetően nem könnyű a baglyok megfigyelése és meghatározása. Az ember közelségétől nem idegenkedő fajok esetében viszont ez egy kezdő madarász számára nem elérhetetlen cél. A kiadványban található leírás és képanyag segít a meghatározásban, de a fajok élőhelyéről, táplálkozási és fészkelési szokásairól is tartalmaz információkat. Sokat segít, ha figyeljük az éjszaka hangjait.

TERMÉSZETVÉDELEM - hogyan segíthetjük a baglyok védelmét?

A hazai jogszabályok minden bagolyfajunknak védelmet biztosítanak, a legtöbb faj fokozottan védett. Ez azonban önmagában nem elég. Legfontosabb feladat az élőhelyek megóvása és fenntartása, valamint a költőhelyek zavartalanságának biztosítása. Az aktív fajmegőrzési tevékenység keretében a szakemberek az adott bagolyfaj költőterületein mesterséges költőládák kihelyezésével is javíthatnak a fészkelési lehetőségeken. További fontos intézkedés költőhelyek biztosítása az épületekben, a fészket építő egyéb madárfajok védelme, vagy éppen a sziklafalakon költő fajok esetében a költőpárkányok kialakítása és rendszeres karbantartása.

A baglyok fészkeit és azok környékét soha ne háborgassuk! Napjainkban a megnövekedett gépjárműforgalom és az elektromos vezetékhálózatok miatt egyre gyakoribb eset a madarak sérülése. A sérült madarak jelentős része meggyógyítható és a természetbe visszahelyezhető, ezért ha ilyen esettel találkozunk, azonnal forduljunk a területileg illetékes nemzeti park igazgatóságához vagy a legközelebbi állatkerthez (www.nemzetipark.gov.hu).

Uráli bagoly fiókák

Fotók: Boldogh Sándor,
Orbán Zoltán és Petrovics Zoltán

HOGYAN TOVÁBB? - ajánlott könyvek és honlapok

Ha többet szeretnétek megtudni a baglyokról, az alábbi honlapokon és kiadványokban szerezhettek további információkat.

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

www.mme.hu

Gyöngybagolyvédelmi Alapítvány

www.gyongybagoly.hu

Haraszthy L. (szerk.) (1984):

Magyarország fészkelő madarai. Natura.

Mikkola, H. (1983): **Owls of Europe.** Poyser.

Grant, P.J. – Mullarney, K.

– Svenson, L. – Zetterström,

D. (2000):

Madárhatározó.

Park Könyvkiadó.

Újhelyi P. (szerk.) (2005):

A Kárpát-medence állatai.

Élővilág enciklopédia.

Kossuth Kiadó.

A terepi kishatározók elkészítésekor az angol Field Studies Council alapötletét dolgoztuk át és adaptáltuk az Aggteleki-karszt és a Zempléni-hegység viszonyaira.

A kiadvány a KEOP 3.3.0-2008-0052 azonosító számú projekt keretében készült.

Szerző: Petrovics Zoltán, Illusztrációk: Kóky Szabolcs

Kiadásyszerkesztés: Kiss Maja

Sorozatszerkesztő: Szmoradné Tóth Erika

Nyomda: Planet Corp. Szolgáltató Kft., Szeged

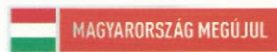
Kiadó: Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság

Minden jog fenntartva. 2011

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

www.ujszechenyiterv.gov.hu

06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg.

KÚRIA OKTATÓKÖZPONT

Célunk az Aggteleki Nemzeti Park térségében élő és az ide látogató óvodások és diákok természetvédelmi szemléletformálása, környezetudatos magatartásra nevelése, vidékünk természeti és kultúrtörténeti értékeinek bemutatása. Előadások, tantermi és terepi foglalkozások széles választéka áll rendelkezésre az intézményes oktatás kiegészítéseként, vagy szabadidős programként. Szakmai programokkal, módszertani bemutatókkal egész évben várjuk a pedagógus kollégákat is.

SZALAMANDRA ERDEI ISKOLA

„Az Aggteleki-karszt értékei” című minősített, 3-5 napos erdei iskolai programcsomag keretében a terület élő és élettelen természeti értékeivel, kultúrtörténeti emlékeivel ismerkedhetnek meg a résztvevők. A program helyszíne a Szögliget falutól 1,5 km-re, gyönyörű természeti környezetben található Szalamandra Ház.

Programvezetés, információ

Kúria Oktatóközpont

3758 Jósvalfó, Táncsics utca 1.

Telefon: 06 48 350 056, 06 48 350 006

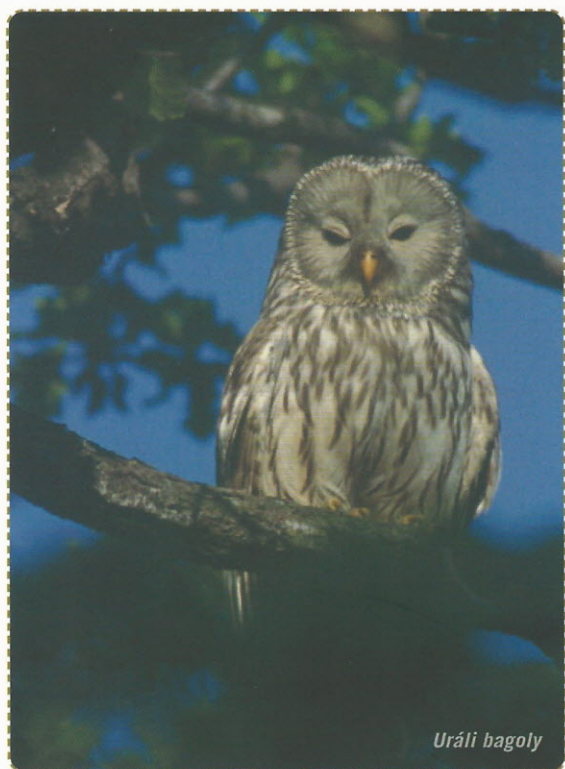
E-mail: anp.oktatas@index.hu

A madarak, így a baglyok is rendkívüli alkalmazkodóképességüknek köszönhetően Földünk minden szegletében megtalálhatók. A bagolyalkatúak legjellemzőbb tulajdonsága a döntően éjjeli életmód, ám a hazánkban élő fajok közül csak a gyöngybagoly a kifejezetten éjszakai aktivitású. A többi faj nászidőszakban és a növekvő fiókák nevelési időszakában többé-kevésbé nappal is aktív.

A baglyok ragadozó madarak, azonban a nappali ragadozóknak csak nagyon távoli rokonaik. A testfelépítésbeli hasonlóság (hosszú, hegyes karmok, kampós csőr, stb.) a két madárcsoport megegyező életmódjának eredménye. A baglyok ősei éjszakai rovarevő madarak lehettek, amelyeknek csak a denevérekkel kellett osztozkodni a táplálékforrásokon. Érzékszerveik alkalmazkodtak ehhez az életmódhoz, hallásuk és látásuk tökéletesedésével aztán más táplálékforrásokat is elkezdtek kiaknázni, pl. kisebb-nagyobb gerinces állatokra vadászni.

Az élénk, erőteljes tollszínek, a feltűnő mintázatok éjszaka teljesen feleslegesek, sőt nappal, amikor a baglyok pihenni szoktak, egyenesen ártalmukra lenne. Túlnyomó többségük tollazata ezért szerény mintázatú és színezetű, mely jól elrejti őket az avatatlan szemek elől. Az énekesmadarak azonban még így is gyakran észreveszik őket, és főként a fészkelési időszakban „szitkozódó” lármát csapnak a pihenő baglyok körül. Ha ezekre a hangokra figyelünk, segítségükkel megtalálhatjuk a környezetükbe szinte beleolvadó baglyokat. Tollaik olyan hosszúak, lazák és puhák, hogy a madár sokkal testesebbnek tűnik, mint amilyen valójában. A laza tollazat nesztelen repülést tesz lehetővé. Hallásuk rendkívül fejlett; mivel füleik távol esnek egymástól, így térbeli hallásuk igen kifinomult. Szemük rendkívül érzékeny, a baglyok számára az emberi észleléshez szükséges fény tizedrésze is elegendő.

Uráli bagoly

Gyöngybagoly tojások